

ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ

КАФЕДРА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

ПСИХОЛОГІЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

ПРОГРАМА

навчальної дисципліни

для підготовки фахівців ступеня вищої освіти бакалавр

за напрямом підготовки (6.030102) Психологія

галузі знань (0301) Соціально-політичні науки

**Київ
2017 рік**

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ:

Чичуга Марина Михайлівна, кандидат психологічних наук, викладач кафедри практичної психології

Обговорено та схвалено вченою радою Інституту кримінально-виконавчої служби

_____._____.2017 року, протокол №_____

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Психологія девіантної поведінки» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки здобувачів ступеня вищої освіти «бакалавр» за напрямом підготовки «Психологія».

Предметом вивчення дисципліни є система науково-теоретичних знань про сутність та види девіантної поведінки, чинники, які спричиняють її виникнення, методи виявлення відхилень у поведінці, а також способи і методи психоконсультативної та корекційної роботи з особами з девіантною поведінкою.

Міждисциплінарні зв'язки:

Забезпечуючі дисципліни: загальна психологія, вікова психологія, психодіагностика, юридична психологія, пенітенціарна психологія, основи психологічного консультування, патопсихологія.

Забезпечувані дисципліни: основи психологічної практики, клінічна психологія, професійно-психологічна підготовка, психологічний спецпрактикум по спецкурсам.

Програма навчальної дисципліни складається з таких розділів:

1. Психологічні засади девіантної поведінки особистості.
2. Психологічна допомога особистості з девіаціями поведінки.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою дисципліни є формування знань щодо змісту, видів, психологічних чинників девіантної поведінки, розвиток умінь та навичок проведення психодіагностичної, консультативної та корекційної роботи з девіантами.

1.2. Завдання дисципліни «Психологія девіантної поведінки»:

- висвітлення соціально-психологічних основ та індивідуально-психологічних механізмів девіацій;
- визначення психологічних чинників їх виникнення;
- формування адекватного ставлення до девіантів;
- висвітлення особливостей діяльності психолога з консультативної, корекційної та терапевтичної роботи з особами з девіантною поведінкою;
- оволодіння знаннями та вміннями необхідними для ефективної та фахової психологічної роботи з особами з девіантною поведінкою.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні

знати:

- соціально-психологічну сутність поняття «норми» як визначальної основи розуміння девіантності;
- психологічний зміст поняття «девіантна поведінка»;
- види та форми девіантної поведінки;
- структуру девіантної поведінки;
- чинники девіантної поведінки особистості;
- детермінацію окремих видів девіантності (адиктивна поведінка,

патохарактерологічна поведінка, психопатологічна, аутоагресивна поведінка, сексуальні девіації тощо);

- методи психодіагностики у роботі з особистостями з девіантною поведінкою;
- особливості діяльності психолога щодо організації та проведення психоконсультативної роботи з особами, схильними до проявів девіантності різних видів;
- основні методи та засоби психологічної корекції девіантності;
- способи та методи психотерапії девіантності.

вміти:

- виявляти зміст і види девіантної поведінки особистості;
- виявляти ознаки девіантної поведінки особистості;
- визначати чинники девіантної поведінки;
- визначати стадії формування девіантної поведінки;
- ефективно підбирати комплекс методів психологічної діагностики особистості з девіантною поведінкою та використовувати його в роботі;
- надавати психологічну допомогу особистості з девіантною поведінкою; використовувати методи психоконсультативної роботи з особами, схильними до проявів девіантності різних видів;
- підбирати ефективні методи та засоби психокорекції з особами з девіаціями поведінки.

–
На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин / 2,5 кредити ECTS.

3. Структура навчальної дисципліни

Розділ 1. Психологічні засади девіантної поведінки особистості

Тема 1. *Поняття «норми» та «відхилення» у сучасній психологічній науці*

Історична та соціально-психологічна сутність поняття норми як визначальної основи розуміння девіантності. Норма як основа організації міжособистої та міжгрупової взаємодії. Види соціальних норм. Традиційні, моральні та правові норми та їх співвідношення. Поняття девіантності. Асоціальна, протиправна та аморальна поведінка. Ознаки праворегульованої поведінки. Ознаки аморальної поведінки, види аморальності (Г. Бардієр). Професійно-організаційний підхід в оцінці поведінкової норми і девіацій. Норма як статистична категорія (Дж. Кангілем). Психологічний підхід до розуміння норми. Поняття психологічного здоров'я. Психіатричний підхід до розуміння сутності норми та девіантності (П.Б. Ганушкін та ін.) Етнокультурний підхід. Гендерно-віковий підхід. Педагогічний підхід. Феменологічні дослідження девіантної поведінки. Девіантність і інновація. Поняття девіантної особистості. Ознаки девіантності (О. В. Змановська). Рівні розвитку девіантності. Зв'язок аморальної, правопорушної та злочинної поведінки. Еволюційна сутність девіантності та проблеми соціального добору. Трансформації норми (І.В. Давидовський, С. Гроф, А. Маслоу, В. Віндельбанд та ін.). Сучасні концептуальні положення стосовно сутності норми і відхилень у соціогенезі.

Тема 2. Види, форми та структура девіантної поведінки

Структура девіантної поведінки. Індивідуальні (ізолювані) девіації. Групові девіації. Сімейні різновиди групових девіацій. Тимчасові, постійні, стійкі та нестійкі форми девіантної поведінки. Стихійні і заплановані форми відхилень у поведінці. Структуровані (організовані) і неструктуровані (погано організовані) форми відхилень у поведінці. Експансивні та неекспансивні форми девіантної поведінки. Альтруїстичні та егоїстичні форми девіантної поведінки. Усвідомлювані та неусвідомлювані девіації. Первинні та вторинні девіації. Сутність делінквентної поведінки. Типи особистості злочинців за К.К. Платоновим та їхня характеристика. Прояви делінквентної поведінки. Адиктивний вид девіантної поведінки. Поняття «адиктивної поведінки» та її сутність. Основні мотиви особистостей, схильних до адиктивної поведінки. Психологічні особливості осіб з адиктивною поведінкою (Б. Сегал). Феномен «жаги до гострих відчуттів» (В.А. Пертровський) та його наявність у адиктивних осіб. Ознаки залежності осіб з адиктивною поведінкою. «Відхід від реальності» адиктивних осіб. Види «втечі від реальності». Патохарактерологічний вид девіантної поведінки. Різновиди патохарактерологічної поведінки. Психопатії як різновиди патохарактерологічної поведінки. Основні мотиви осіб з даним видом поведінки. Виражені акцентуації характеру як різновиди патохарактерологічної поведінки. Основні мотиви осіб з яскраво вираженими акцентуаціями характеру. Невротичні розлади як різновид патохарактерологічних девіацій. Поведінка, заснована на символізмі та забобонних ритуалах як різновид патохарактерологічних девіацій. Психопатологічний вид девіантної поведінки. Аутодеструктивна поведінка як різновид психопатологічних девіацій. Вид девіантної поведінки, заснований на гіперздібностях. Обдарованість. Талант. Геніальність. Психологічні особливості обдарованих, талановитих і геніальних осіб. Ігнорування реальності особистостями, які мають гіперздібності. Агресивна форма девіантної поведінки та її різновиди. Ознаки агресивної поведінки. Аутоагресивна поведінка та її різновиди. Ознаки ауто агресивної поведінки. Порушення харчової поведінки як різновид девіацій. Форми порушень харчової поведінки. Сексуальні девіації і перверсії. Різновиди сексуальних девіацій.

Тема 3. Чинники девіантної поведінки особистості

Основні групи чинників, що обумовлюють існування явища девіантності: соціальні, економічні, політичні, правові. Феномен «порівняльної деривації» як наслідок розшарування суспільства, наявності привілеїв у незначній кількості людей. Стан аномії (Е. Дюркгейм, Р. Мертон). Соціально-психологічні чинники, пов'язані з несприятливими особливостями взаємодії особистості зі своїм найближчим оточенням, з негативним впливом останнього на розвиток особистості. Орієнтація на норми асоціальної субкультури (Р. Клауорд, Л. Оулін). Теорія соціальної стигматизації (теорія символічного інтеракціоналізму (Г. Беккер, Р. Таненбаум)). Особливості суспільного розвитку, що порушують взаємодію особи із соціальним середовищем (В.І. Кудрявцев). Роль сім'ї у становленні особистості з девіантною поведінкою. Кримінальні та аморальні

родини. Конфліктні родини. Родини з недостатнім виховним ресурсом (неповні чи багатодітні). Педагогічно некомпетентні батьки. Стили сімейного виховання, що сприяють відхиленню в особистісному розвитку дитини: гіперпротекція, гіпопротекція, емоційне відштовхування, підвищена моральна відповідальність тощо (А. Лічко, Е. Ейдемільер). Наявність угруповань однолітків з негативною спрямованістю як чинник девіантної поведінки важковиховуваних дітей. Роль ЗМІ у виникненні девіантної поведінки (А. Бандура). Роль екологічних чинників у формуванні адиктивної поведінки. Індивідуально-психологічні чинники, пов'язані з наявністю певних характеристик індивіда, які утруднюють процес його соціалізації. Психоаналітичний підхід. Причини девіантної поведінки згідно з А. Адлером, К. Хорні, Е. Фроммом. Представників біхевіоризму (Б. Скіннер, А. Бандура та ін.). Когнітивісти (А. Бек, Г. Келлі та ін.).

Розділ 2. Психологічна допомога особистостям з девіаціями поведінки

Тема 1. Психологічна діагностика особистості з девіаціями поведінки

Мета психологічної діагностики особистості з девіантною поведінкою. Принципи психодіагностичної роботи з особами з девіантною поведінкою. Стадії психологічної діагностики особистості з девіантною поведінкою: попередня стадія, стадія уточнення, заключна стадія. Методи психодіагностики особистості з девіантною поведінкою. Метод спостереження. Предмет спостереження за поведінкою осіб з девіаціями. Параметри фіксації особливостей поведінки і зовнішнього вигляду осіб з девіантною поведінкою під час спостереження (за Н.Ю. Максимовою): загальний зовнішній вигляд, особливості мовлення, соціальна поведінка, настрій, ставлення до обстеження, особливості діяльності під час обстеження. Етапи спостереження. Карта спостережень Д. Скотта. Бесіда як метод дослідження девіантної поведінки особистості. Вимоги до проведення бесіди з особами з девіантною поведінкою. Основні прийоми методу бесіди в роботі з девіантними особами. Тестування як метод дослідження девіантної поведінки особистості. Методика визначення рівня домагань Хоппе. Стандартизовані самозвіти. Опитувальник діагностики агресивних та ворожих реакцій людини Басса-Даркі. Проективні методики: «Неіснуюча тварина», «Дім-дерево-людина», «Намалюй людину», «Малюнок сім'ї» «10 тварин». Методика виявлення фрустрації, розроблена С. Розенцвейгом. Характерологічний опитувальник (К. Леонгард). Вісбаденський опитувальник (Н. Пезашкін). Патохарактерологічний діагностичний опитувальник ПДО (О.Лічко). Клінічний опитувальник для виявлення і оцінки невротичних станів (К. Яхін, Д. Менделєєвич). Метод узагальнення незалежних характеристик.

Тема 2. Основи психологічного консультування, корекції та терапії девіантної поведінки особистості

Психолого-педагогічна допомога особистості, схильній до девіантної поведінки. Напрями психологічної допомоги: психологічне консультування, психокорекція, психотерапія. Психологічне консультування особистості з девіантною поведінкою. Інформування клієнта. Стратегії інформування клієнта. Особливості фокусування уваги під час інформування. Навчання навичкам

саморегуляції в процесі психоконсультації. Навчання способам (механізмам) психологічного захисту: раціоналізація, проєкція, витіснення, ідентифікація, компенсація, гіперкомпенсація, фантазування, домінуючі або зверх цінні ідеї. Особливості організації консультації із застосуванням методів раціональної терапії (П. Дюбуа), логотерапії (В. Франкл), психології самореалізації (А. Маслоу), позитивної психотерапії (Н. Пезешкіан), когнітивної терапії (А. Бек), раціонально-емотивної терапії (А. Елліс) у роботі з особами з девіантною поведінкою. Психологічна корекція девіантної поведінки. Цілі психокорекції в роботі з девіантними особистостями. Види стратегій психокорекції (Ю.С. Шевченко). Аутотренінг. Прогресивна м'язова релаксація. Методика біологічного зворотного зв'язку. Нейролінгвістичне програмування. Психодрама. Програма роботи з дітьми молодшого шкільного віку у разі порушень розвитку особистості (Р. Овчарова). Корекційна програма для важковиховуваних школярів (за Ключе). Прийоми корекційно-виховного впливу на підлітків-девіантів (Ю. Клейберг). Психотерапія в роботі з особами з девіантною поведінкою. Цілі психотерапії. Сугестивні методи психотерапії: гіпноз, гетеросугестія, ауто-сугестія. Психоаналітичні методи: метод вільних асоціацій, реакції переносу і супротиву. Гештальт-терапія: вправи, спрямовані на розширення свідомості з використанням принципу «тут і тепер»; формування завершених гештальтів за допомогою інтеграції протилежностей; робота з мріями тощо.